

İbn-i Sina

MS 980 - MS 1037

İbn-i Sînâ'nın düşüncesi, övgüyle değil, çıplak bir dikkatle anlaşılabilir. Çünkü bazı fikirler, ancak hayranlığın sesi sustuğunda konuşur. O hâlde sormalı: Onu gerçekten anlamak mı istedik, yoksa sadece hayran kalmakla mı yetindik?

Onun Tanrısı, bir inanç nesnesi değil de, düşüncenin zorunlu doğurduğu bir sonuç olabilir mi? Ve bilgi—yalnızca ölçülebilir bir birikim mi, yoksa ruhun karanlık kuyusundan yükselen bir yankı mı?

İbn-i Sînâ'ya göre ruh, bedenden önce gelen bir cevherdir; akıl ise yalnızca bir hesap aygıtı değil, sezgisel bir ışıktır. Ama bu ışık nereye düşer? Bilgi gerçekten bir ışık mıydı, yoksa bir gölge mi?

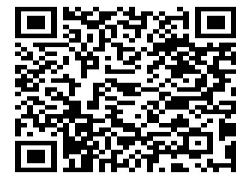
Bu metin bir saygı duruşu değil—bir çağrıdır: İbn-i Sînâ'yı kutsallığın sisinden çıkarıp, düşüncenin çıplak masasına yatırmak için. Çünkü onun felsefesi yalnızca sistemli değil, aynı zamanda tekinsizdir; her cümlesi bir kapı açar, ama her kapı ardında bir sessizlik bırakır.

Modern çağ veriye doymuş ama anlamdan yoksun kalmıştır. Bugünün bilgisi ölçer, sınıflandırır, hesaplar—ama köksüzdür. Oysa İbn-i Sînâ, bin yıl önce şöyle fısıldıyordu: “Bilmek için neyi ölçtün değil; kimsin, neyi arıyorsun?”

Onu anlamak, geçmişi incelemek değil; bugünü sorgulamak ve geleceğe bakmaktır. Çünkü İbn-i Sînâ yalnızca bir filozof değildir; aklın sınırında, ruhun eşğinde beliren bir gölge gibidir—yokluğa değil, daha derin bir varlığa işaret eden.

Ve belki de onu hâlâ konuşuyor olmamız bundandır: Bazı düşünürler fikirleriyle değil, bıraktıkları sorularla yaşarlar.

Metnin Tamamı İçin
Qr Kodunu Okutunuz

Zeynep Aynur – 2023277024

FEL2138 – Felsefe Metinleri: Okuma ve Yazma II. Dersi

Dersin Sorumlu Öğretim Üyesi: Prof. Dr. Özlem Duva Kaya

GİRİŞ

İbn Sînâ'nın düşüncesi, çoğu zaman bir “altın çağın bilgeliği” olarak kutsanır; oysa ben bu kutsamanın ardında derin bir suskunluk seziyorum. Yüzyıllardır onun “akılcı sistemi” övülegelirken, belki de en temel soruyu gözden kaçırdık: Gerçekten anlamak mı istedik, yoksa yalnızca hayran kalmak mı? Çünkü anlamak, hayranlığın değil, sorgulamanın hakkıdır—ve bu hak, ancak düşüncenin cesaretiyle kullanılabilir.

Elimizde hem hekim hem filozof olan bir figür var. El-İşârât ve't-Tenbîhât'ta aklı neredeyse Tanrısal bir kudret gibi sunan bir düşünür (İbn Sînâ, 2021, s. 121); ama aynı zamanda ruhu, “bedenden önce gelen ve varoluşun derin yapısını taşıyan cevher” olarak tanımlayan bir metafizikçi. Peki, burada akıl gerçekten bir yol gösterici mi, yoksa Tanrı'ya ulaşmak için icat edilmiş felsefi bir araç mı? Daha da ötesi: Ruhun önceliği, aklı da kuşatan daha eski bir hakikate mi işaret eder?

Bence İbn Sînâ'nın asıl sorusu hiçbir zaman “Tanrı vardır mı?” olmadı. Onun sorusu daha sinsî ve daha radikaldi: “Tanrı zorunlu mudur?” Ve bu soruyla hem kelamı hem de felsefeyi aynı anda sarstı. Tanrı'yı “zorunlu varlık” olarak tanımlaması (İbn Sînâ, 2022, s. 88), onu özgür iradenin sahasından çekip aklın zorunlu sonuçlar üretme alanına yerleştirdi. O hâlde, sormak gerekir: İbn Sînâ'nın Tanrısı bir inanç nesnesi midir, yoksa aklın icat ettiği kaçınılmaz bir sonuç mu?

Bu metin, İbn Sînâ'nın düşüncesine bir övgü olarak değil, bir çağrı olarak yazıldı: Onu kutsallığın sisinden çıkarıp düşüncenin masasına yatırmak için. Çünkü ancak orada, hayranlıktan sıyrılmış soruların eşiğinde durabiliriz. Ve asıl meseleyle yüzleşebiliriz: Bilmek, gerçekten bilmek, ruha mı dayanır, yoksa yalnızca aklın oyunu mudur? Bilgi bir ışık mıdır, yoksa gölge mi?

2. İBN SÎNÂ'NIN DÖNEMİ VE DÜŞÜNSEL GERİLİMİ

İbn Sînâ'nın yaşadığı çağ—11. yüzyılın başları—yalnızca siyasi değil, düşünsel olarak da bir kırılma anıdır. Grek felsefesinin Arapçaya çevrilmesinin ardından doğuda Aristoteles yeniden doğmuş, ama bu doğuş bir adaptasyon değil, bir meydan okumayla birlikte gelmiştir. Çünkü Aristoteles'in mantıksal düzeni ile İslam'ın vahiy temelli düşünce yapısı arasında sessiz ama derin bir gerilim vardır; ve bu gerilimin en yoğun çatışma alanı İbn Sînâ'nın zihninde vücut bulur.

İbn Sînâ, bir yandan Farabî'nin açtığı yolu izleyerek Aristotelesçi mirası sistemleştirir, öte yandan kendi özgün katkılarıyla bu mirasa başkaldırır. Şifâ adlı dev eserinde Tanrı'yı “zorunlu varlık” olarak tanımladığında (İbn Sînâ, 2022, s. 86), onu artık sadece inançla ulaşılabilen bir hakikat değil, akılla zorunlu olarak kabul edilmesi gereken bir ilke hâline getirir. Bu ise kelamcıların Tanrısı'yla bağdaşmaz. Oradaki Tanrı, irade sahibidir; ister yaratır, ister yaratmaz. Oysa İbn Sînâ'nın Tanrısı yaratmak “zorundadır”; çünkü var olmamak, onun tabiatına aykırıdır.

İşte tam burada felsefenin zarif ama ürkütücü yüzü görünür: İbn Sînâ, Tanrı'yı aşkın bir güçten ziyade varlık zincirinin tepesine yerleştirilmiş zorunlu bir ilke hâline getirir. Bu yaklaşım sadece dinî düşünceyi değil, ontolojik özgürlüğü de sarsar. Tanrı'nın zorunluluğu, evrenin zorunluluğu demektir. Bu, hem kader kavramını hem de insan özgürlüğünü bıçak sırtında bırakır.

Ayrıca İbn Sînâ'nın ruh anlayışı, döneminin dualist eğilimlerini aşar. Ona göre ruh, bedensel olmayan evrensel bir cevherdir ama aynı zamanda bireysel bir deneyimin merkezidir. “Ruh, bedenden önce gelir ve onun formudur,” der İşaretler ve Tembihler'de (İbn Sînâ, 2021, s. 97). Bu ifade yalnızca bir metafizik önerme değil; bedenin anlamını ruhla belirleyen radikal bir pozisyonudur. Dolayısıyla İbn Sînâ, yalnızca Tanrı'yı değil, insanı da yeniden tanımlar: İnsan, aklın taşıyıcısı değil, ruhun yankısıdır.

Ve belki de bu yüzden, İbn Sînâ'nın düşüncesi hem büyüler hem de huzursuz eder. Çünkü onun sistemi, içinde yaşadığı dini dünya görüşünü yontarak genişletir ama tam da bu yüzden sessiz bir yalnızlık içinde kalır. Ne tam bir kelamcı, ne de sadece bir filozof olur. O, arada kalan bir figürdür—ve bu yüzden her çağ yeniden onunla yüzleşmek zorunda kalır.

3. BİLMEK RUHLA MI BAŞLAR, AKILLA MI BİTER? – GÜNÜMÜZ İÇİN BİR YORUM

Modern çağ, bilgiye doymuş ama anlamdan yoksun bir çağdır. Verinin patladığı, algoritmaların hüküm sürdüğü bu düzende bilmek artık sadece ölçmek, hesaplamak, kategorize etmek anlamına gelir. Ama İbn Sînâ'nın dünyasında bilgi, ölçü değil; özdür. Onun için bilmek, ruhun kendini hatırlamasıdır. Bu nedenle, “bilgi, sadece duyularla elde edilen bir şey değil, ruhun kendi doğasına yönelişidir” diyordu İşaretler ve Tembihler’de (İbn Sînâ, 2021, s. 103).

Peki bugün bu bakış neden hâlâ kıymetli? Çünkü İbn Sînâ'nın düşüncesi, bilginin nesneye değil, özneye dönmesini savunur. O, akıllı yalnızca bir mantık aygıtı değil, ruhsal bir ışıık olarak görür. Bu yaklaşım, günümüzün indirgemeci bilim anlayışına karşı felsefi bir meydan okumadır. Bugün bilgi, ruhtan kopmuş, yalnızca sinaptik süreçlerle açıklanan bir mekanizma hâline getirilmiştir. Oysa İbn Sînâ'nın epistemolojisi, bilginin hem varlıkla hem de anlamla iç içe olduğunu hatırlatır.

Ve şunu sorar gibidir İbn Sînâ: “Bilmek için neyi ölçtün değil; kimsin, neyi arıyorsun?” Modern insan için bu, geç kalınmış ama hâlâ geçerli bir sorudur.

Üstelik onun akıl anlayışı, bugünkü yapay zekâ çağında bile düşünmeye değer. Çünkü İbn Sînâ'ya göre akıl, yalnızca tümevarım ya da tümenden gelim değil, bir tür “ruhsal sezgi”dir. Bu bağlamda onun el-İlâhiyyât'ta Tanrı'ya ulaşmak için önerdiği yol, sadece akıl yürütme değil;

ruhun metafizik bir ışığa açılmasıdır (İbn Sînâ, 2022, s. 145). Bu düşünce, günümüz seküler aklının kaybettiği şeyi işaret eder: Anlamın içsel boyutu.

Bugün hâlâ, bilginin yalnızca araçsal değil, ontolojik bir mesele olduğunu hatırlamak zorundayız. Ve belki de tam bu yüzden, İbn Sînâ'nın bin yıl önce çizdiği haritaya yeniden bakmalıyız. O haritada “bilmek”, yalnızca bir kavrama değil, bir dönüşüm sürecidir.

4. SONUÇ – İBN SÎNÂ'YI ELE ALMAK: SORULARIN EŞİĞİNDE DURMAK

İbn Sînâ hakkında yazmak, tarihsel bir figürü anlatmaktan çok, bir gölgeyle konuşmaya benzer. Çünkü o yalnızca yaşadığı dönemin değil, kendisinden sonra gelen asırların da içine sızmış bir düşünce mirasıdır. Onu övmek kolaydır—ama anlamak, ya da daha doğrusu anlamaya çalışmak, eleştirel bir sadakatin ürünüdür.

Bu yazı boyunca İbn Sînâ'nın aklı zorunlu varlık kavramına, ruhu bilgiye, bilgiyi ise anlamın ta kendisine nasıl bağladığını gördük. Ama aynı zamanda şu soruları da sorduk: Tanrı, gerçekten zorunlu mudur? Bilmek, gerçekten aklın ışığıyla mı başlar, yoksa ruhun karanlık kuyusundan mı yükselir? İbn Sînâ bu soruların hepsini açıkça sormadı belki; ama sisteminin çatlaklarından bu yankılar duyuldu. Ve işte felsefe tam da burada başlar—söylenenle susulan arasındaki o ince hatta.

İbn Sînâ'yı ele almak, ona boyun eğmek değil; onu düşünmenin sahasına davet etmektir. Çünkü büyük düşünürler, ancak yeniden sorularla kuşatıldıklarında dirilirler. Eğer İbn Sînâ'yı yalnızca “büyük filozof” unvanıyla yüceltmekle yetinirsek, onu düşüncenin dışına, bir vitrinin içine hapsederiz. Oysa düşünürler vitrinde değil, masada olmalıdır. Yani tartışmanın ortasında, şüphenin içinde, eleştirinin hedefinde.

Bugün hâlâ İbn Sînâ'ya dönmek, yalnızca geçmişe değil, geleceğe de dokunmak demektir. Çünkü bilgi, yalnızca geçmişin değil, geleceğin de aydınlatıcısıdır—ve o ışık, her zaman aklın değil, bazen ruhun titrek alevinden gelir.

KAYNAKÇA

İbn Sînâ. (2021). İşaretler ve Tembihler (E. Demirli, Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.

İbn Sînâ. (2022). İlahiyat: Metafizik Üzerine (Şifâ'dan Seçmeler) (S. Uludağ, Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık.